

Anmeldelser.

P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede. Skildringer og Breve. 3.—4. Bind. Kbhvn. 1916.

Da Skoleinspektør P. Lauridsen i 1909 udgav 1. Bind af sit store Værk, blev det omtalt med megen Anerkendelse her i Tidsskriftet (S. R. II, 277—78). Bindet omhandlede Nordslesvigs nationale Historie 1830—38; det bragte en Mængde utrykte og ukendte Breve, særlig af C. Flors, P. C. Kochs og P. Hiort Lorenzens efterladte Papirer, og i den fængslende Indledning til dette Kildemateriale fandtes interessante Karakteristiker af Foregangsmænd i det nordslesvigske Gennembrud, først og fremmest af Flor og Koch. I 1911 kom 2. Bind, der skildrer den nationale Udvikling i Aabenraa 1838—50. Midtpunktsskikkelsen var her Fr. Fischer; de „utrykte Kilder, hvoraf værdifulde Udtog ledsagede P. Lauridsens Skildring, var væsentlig hentet fra samme Brevsamlinger som i 1. Bind, men nyt Materiale vedrørende Fischer var ogsaa benyttet. I 1913 kom, som det vil erindres, her i Tidsskriftets Festhæfte til Edvard Holm (S. 115 f.) en Afhandling af P. Lauridsen „Kong Christian VIII og Reskriptet af 2. December 1842“ som en Forstudie til de følgende Bind af „Da Sønderjylland vaagnede“, og i 1916 er 3. og 4. Bind af Værket udgivet. I 3. Bind skildres Nordslesvigs nationale Historie fra 1839 op til 1842, i 4. Bind meddeles paa 450 Sider en righoldig Samling af Breve fra samme Kilder som i de tidligere Bind. Skildringen knytter sig til „Dannevirke“ og P. C. Kochs Forhold 1840—41, til Sprogreskriptet 1840, til P. Hiort Lorenzens Stilling og Christian VIII's Politik fra Tronskiftet indtil Begivenhederne i den slesvigske Stænderforsamling ved Udgangen af 1842.

Den Anerkendelse, der blev ydet 1. Bind af P. Lauridsens store Værk, skal her gentages. Det er det vigtigste Bidrag til Nordslesvigs nationale Historie i Gennembrudstiden, der er fremkommet siden A. D. Jørgensens epokegørende Afhandling om Christian VIII i Sønderjydske Aarbøger 1895. Det bringer et større, et mere omfattende og vigtigere Kildemateriale end noget andet tidligere Skrift om hin Tid; Forfatterens kraftige og livfulde Fremstillingsform og Evne til klar og fast Karakteristik gør hans Skildring let tilgængelig og fængslende. Hans indtrængende Kendskab til Emnet, hans dybt personlige og skarpt udprægede Opfattelse af den politiske Udvikling og Dom over Begivenheder og Personer virker æggende og befrugtende. Paa lignende Maade som A. D. Jørgensens nye Synspunkter over for Christian VIII's Personlighed og Politik blev bestemmende for den følgende Tids Drøftelse af den nordslesvigske Danskheds Historie i Gennembrudsperioden, vil P. Lauridsens Værk faa væsentlig Indflydelse paa den fremtidige Behandling af det samme Emne. Det overordentlig værdifulde ved dette Skrift er hermed udtrykkelig anerkendt, men dertil maa føjes et Forbehold, der svarer til det, der straks gjordes gældende af kritiske Læsere, da A. D. Jørgensens Afhandling i sin Tid fremkom med det nye Syn paa Christian VIII og hans Politik. Den Opfattelse, P. Lauridsen nu gør gældende, er for skarpt og ensidigt udformet og samtidig i Enkelthederne for lidet overbevisende dokumenteret, til at Forskningen kan slaa sig til Ro dermed. De udprægede Anskuelser om Nordslesvigs Gennembrud, som P. Lauridsen fremsætter, bør man tillægge særlig Vægt, fordi han ved sine personlige Forudsætninger som født Nordslesviger og ved sin hele Udvikling som Historiker er stærkere indlevet i Nordslesvigs Historie mellem 1830—1864 end nogen anden nulevende Forsker, men hans Opfattelse er paa den anden Side præget af et saa iltert Temperament og baaret af en saa stærk Forkærlighed for kategoriske Domme, at dette umiddelbart maner Læseren til Forsigtighed og paakalder en nøje kritisk Efterprøvelse. Der er ingen Tvivl om, at P. Lauridsens store og nyt fremdragne Materiale og hans selvstændige Undersøgelser paa vigtige Punk-

ter har bragt Klarhed og stillet Forhold og Personer i rigtigt Lys. Dette gælder efter mit Skøn i mindre Grad hans Afsnit vedrørende „Dannevirke“ og P. C. Kochs Forhold, hvor Forfatteren har genoptaget sin Undersøgelse overfor den Kritik, der bl. a. var rejst af den nu afdøde Dr. Hille i Slesvig i en Afhandling paa Grundlag af Materiale i Statsarkivet dør. Her er Hr. Lauridsen vel næppe kommet fuldt ud til Bunds i Sagen. Derimod er Skildringen af P. Hiort Lorenzens politiske Udvikling, Betoningen af det liberalt-demokratiske som det centrale i hans Anskuelser og Udvikling særdeles vellykket. Redegørelsen for de afgørende Begivenheder i Stænderne 1842 har bragt vor Viden et stort Stykke frem, og vil, om jeg skønner ret, paa væsentlige Punkter være afsluttende. Men ogsaa Redegørelsen for og Bedømmelsen af Christian VIII's Personlighed og Politik — det, der øjensynlig er Hovedsagen for Hr. Lauridsen — betegner et Fremskridt i Forhold til A. D. Jørgensens Skildring, et væsentligt Korrektiv til denne; naar A. D. Jørgensen direkte og indirekte vilde hævde, at Christian VIII's nationale Politik var Udtryk for betydelige Statsmandsevner og Statsmandskløg, kan dette sikkert ikke fastholdes over for Hr. Lauridsens Kritik og Paavisning af Svaghederne i Kongens Vilje og Intelligens. Her underbygger Forf. paa en Række Punkter de Anker, der af Samtidens Opposition rejstes mod Christian VIII. Af særlig Interesse er Christian VIII's Forhold over for Sprogpatentet 1840 og dets Gennemførelse; Kongens Usikkerhed har ingensinde før været saa klart belyst, og det samme gælder hans Stilling efter Hiort Lorenzens Optræden i Stænderforsamlingen. Men paa den anden Side maa der næres meget store Betænkeligheder ved den kategoriske Dom over Udviklingen i disse Aar, som finder Udtryk i P. Lauridsens stadig gentagne Fordømmelse af, at Christian VIII's Politik ikke gik ud paa et „Enten-eller“ i Stedet for et „Baade-og“. Det kan vel indrømmes, at Indtrykket af Christian VIII's Personlighed maa paavirkes af, at det „Enten-eller“, der rent umiddelbart gør et „mandigt“ Indtryk, paa intet Omraade traadte i Stedet for „Baade-og“. Men hvor det drejer sig om en Bedømmelse af Udviklingen i sin

Helhed, mener jeg ikke, at den historiske Dom kan fældes ud fra det Synspunkt, at et „Enten-eller“ havde været muligt under den nationale Krise i Begyndelsen af Fyrreerne. Efter min Opfattelse stilles Kravet herom, som nu af Hr. Lauridsen, ud fra Idealer og Synspunkter, som først den senere Udvikling har fremkaldt hos os. Vil man bedømme hin Tids Historie ud fra dens egne Forudsætninger, er der ingen Plads for en saadan kategorisk Dom. Min væsentligste Anke mod P. Lauridsens Hovedbetragtning er den, at han overser, at Udgangspunktet for danske Statsmænds Betragtning i Aarene omkring 1840 var og maatte være Helstaten og den inden for Helstaten historisk udviklede, faktiske Slesvig-Holsteinisme. Hvor fjærnt end A. S. Ørsteds historisk-politiske Opfattelse ligger os Nutidsmennesker, saa maa vi dog uafbrudt tage Hensyn til den under vor Beskæftigelse med dansk Historie før 1848. Det maatte i 1840 med Rette staa for Christian VIII som hans Pligt som Konge over det dansk-holstenske Monarki at søge en Mægling mellem de to Nationaliteter, der pludselig var stødt sammen. Naar P. Lauridsen (III, 34) antyder, at Christian VIII ca. 1840 burde have slaaet ind paa en virkelig national Politik med en eller anden national Deling af Slesvig for Øje, og at de kæmpende Hovedpartier paa det Tidspunkt vilde have fundet sig til Rette med en saadan, at Christian VIII, hvis han havde haft virkelige Statsmandsevner, ad denne Vej vilde kunne have ført den dansk-holstenske Statsforbindelse frelst gennem en national Krise, ja, da er denne Betragtning efter min Opfattelse urigtig og aldeles uden Rod i de virkelige Forhold. Jeg forstaar, at Tanken og Ønsket om, at en saadan Politik var blevet forsøgt, kan fremkaldes hos os, der nu kender Udviklingens Resultater, men der var i Forholdene ved 1840 intetsomhelst Grundlag for en klar national Delingspolitik. En saadan vilde have været et voldsomt Brud med den hele historiske Udvikling; den vilde — maaske — have fundet Forstaaelse hos ganske enkelte, men vilde være blevet afvist med lige stor Kraft af den gamle Tids Mænd og hos den tyske og danske Opposition i Monarkiet. Jeg skal ikke gaa ind paa en Undersøgelse af, om Sagen laa væsentlig anderledes en

halv Snes Aar senere, omkring 1848, men man maa, om man vil være billig, anerkende, at der for den Slægt, der var vokset op til Fyrreerne fra en Periode, hvor Tysk og Dansk havde levet fredeligt inden for Monarkiet, ikke var nogen fornuftig Foranledning til et hastigt og skarpt Brud med den traditionelle Udvikling; ingen kunde ane, hvilken uhyre og tragisk Rækkevidde det skulde faa for det dansk-holstenske Monarki, at der var opstaaet nationale Brydninger. Det er efter min Mening Bagklogskab eller uhistorisk Overvurdering af det nationale Gennembruds Betydning, naar vi forlanger, at Christian VIII 1840—42 skulde have anlagt sin Politik paa et Enten-eller; det bør dog forøvrigt ogsaa erindres, at da Danmark fik sin Politik paa Enten-eller, blev Resultatet det danske Nordslesvigs Tab.

Jeg har her ikke Anledning til at følge dette Synspunkt nærmere; jeg vil kun paapege, at der i Hr. Lauridsens Fremstilling gør sig gældende en Ensidighed, der virker særlig stærkt, naar den giver sig Udtryk i meget hvast, ofte lidenskabeligt formulerede Domme over Christian VIII's Person, Egenskaber og Handlinger. Der er ubestridelig noget forfriskende og oplivende i det Temperament, hvormed P. Lauridsen skriver, men det drejer sig dog frem for alt om en historisk og objektiv Bedømmelse af Forhold, der er mere indviklede og vanskelige at udrede og bedømme end de fleste andre Afsnit af vor Historie. Den, der først og fremmest kræver den historiske Retfærdighed, vil derfor med al Anerkendelse af P. Lauridsens betydelige Værk ikke føle sig fuldt tilfredsstillet deraf og ikke deri finde en blot i nogen Maade endelig Dom.

I 3. Bind S. 33 siger Forf., at Christian VIII paa en Gang var Helstatsmand og Nationalist, og flere Gange senere genfindes Ordet Nationalist. Det er en besynderlig og, saa vidt jeg skønner, urigtig Anvendelse af Ordet Nationalist. Ordet Nationalist, der for ikke meget lang Tid siden er kommet ind i det danske Sprog, betegner en Mand, der sætter megen eller overdreven Pris paa Folkeejendommeligheder; det kan (som ogsaa anført i Meyers Fremmedordbog Udg. 1884) sam-

menstilles med Chauvinist, og noget i den Retning var Christian VIII aldeles ikke. Om ham kan kun med Rette siges, at han paa en Gang var Helstatsmand og forstaaende over for, interesseret i, optaget af de nationale danske Rørelser, eller hvilket Udtryk man nu foretrækker.

Nogle Prøver med de i Bogen gengivne Breve viser efter mit Skøn, at Gengivelsen i alt væsentligt er korrekt, men det maa dog stærkt beklages, at Forf. i sin Fremstilling ikke citerer helt præcist; der findes f. Eks. i Citationstegn, altsaa som ordret citeret, Gengivelser, saavel af aftrykte Originaler som af ikke-aftrykte Breve, hvor Teksten ved Udeladelser eller Ændringer er forandret; men det er ingenlunde ordret Gengivelse, og dette giver en uheldig Usikkerhed hos Læseren. I 1., 2. og 4. Bind findes Navneliste, men i 3. Bind mangler denne. Forf. bruger i sine Kildehenvisninger den ikke meget heldige Maade at henvise under ét til hver enkelt Side, i Reglen uden nærmere Specifikation. Ved en Fremstilling, der er knap og kortfattet som Hr. Lauridsens (hvad ikke siges som Dadel!) og saa rig paa udprægede, meget personligt formede Domme, vilde det absolut være at foretrække, at Kildehenvisningen var givet som Dokumentation af Sætning for Sætning, Paastand for Paastand, saaledes som det i Reglen er og bør være Tilfældet i historisk videnskabelig Fremstilling.

I 4. Bind S. 435 ligesom i den ovenfor S. 493 omtalte Afhandling her i Tidsskriftet (S. 125, Noten) omtaler Hr. Lauridsen, at han i 1912 trods Ansøgning til Rigsarkivet om at faa Adgang til Christian VIII's Brevveksling med Reventlow-Criminil i Aaret 1842, ikke har faaet den ønskede Tilladelse. Det fremgaar ikke af disse Meddelelser, hvem der bærer Ansvaret for Nægtelsen af denne Adgang, om det er den daværende Rigsarkivar, Dr. V. A. Secher, eller om det er Kultusministeriet, der den Gang ledes af Jacob Appel, gennem hvilket, som bekendt, Afgørelsen træffes vedrørende Adgang til Kongehusets nyere Arkivalier. Hvordan det nu end forholder sig, kan man som dansk Historieskriver kun udtale en stærk Beklagelse af, at det har været anset for forsvarligt at nægte en udmærket sagkyndig, moden Forsker Adgang til Breve og Aktstykker

vedrørende et politisk historisk Spørgsmaal af største Betydning. Det drejer sig ikke her om et Emne vedrørende en afdød Konges Privatliv, der kunde skønnes endnu at burde lades uoplyst, men det drejer sig om en Række politiske Handlinger af Christian VIII som Konge. Den beklagelige Nægtelse faar en besynderlig Baggrund, naar Hr. Lauridsen i sin Bog er i Stand til at trykke en Del af de af ham ønskede originale Breve og Aktstykker efter Afskrifter, der er givet ham af Etatsraad Hiort Lorenzen, der for flere Tiaar tilbage uden Vanskelighed fik Adgang til de samme Papirer. —

Hr. P. Lauridsen har for nylig, i September 1916, fejret sin 70-aarige Fødselsdag. Man maa oprigtigt haabe, at den fremrykkede Alder ikke vil svække hans Arbejdskraft, thi det vilde være et stort Tab for dansk historisk Forskning, om han ikke fik afsluttet sin Skildring af det nationale Gennembrud i Nordslesvig, det Emne, i hvilket hans kraftige og evnerige Forfatterpersonlighed har naaet sin værdifuldeste Udfoldelse.

Aage Friis.

Von Kieler Professoren. Briefe aus drei Jahrhunderten zur Geschichte der Universität Kiel. Herausgegeben zur Erinnerung an das 250 jährigen Jubiläum der Universität in ihrem Auftrag von Dr. M. Liepmann, Professor der Rechte in Kiel. Stuttgart und Berlin 1916.

Det er et ikke ringe Arbejde, der er udført med ovennævnte Værk, hvis Udgivelse har staaet paa siden 1912. Brevene ere fremdragne fra saavel offentlige som private Samlinger, et stort Materiale, som Udgiveren dog ikke helt synes at have behersket. Ikke mindst spores et manglende Kendskab til Slesvig-Holstenismens Historie, som man ikke skulde have ventet at træffe i et Skrift som det foreliggende.

Det er jo et stort Tidsrum, over hvilket Bogen spænder, men for den første Dels Vedkommende er hvad der bliver tilbage efter Læsningen i det væsentlige et Indtryk af Uni-